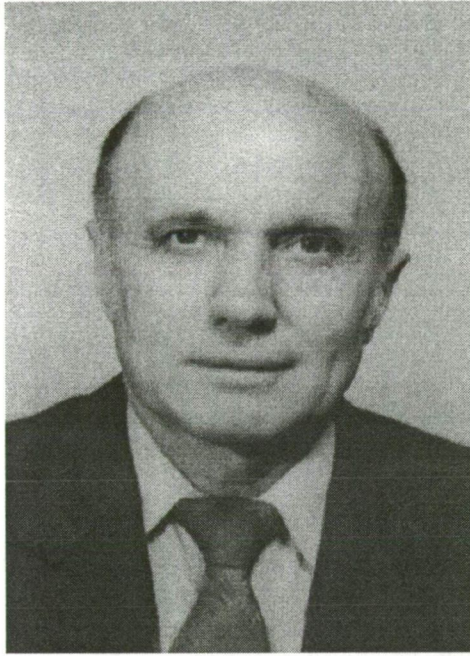

IN MEMORIAM MÁTÉ JAKAB

Máté Jakab
(1926 – 2001)

Igazi székely volt. Sok-sok tréfájának emlékét őrizzük, de legmaradandóbbnak – míg emlékeznünk adatik – ez az utolsó marad. Ezúttal nekünk kell nekrológot írni Róla, aki egy-egy kerek évforduló alkalmából oly jó szívvvel s magasan felértékelő szavakkal köszöntötte pályatársait, hogy e méltatások – baráti hőfokuk, szakmai-tudományos alaposáguk, minden értékre kiterjedő figyelmük révén – „nekrológoknak” is beillettek volna. Nem lehetett nem szeretni őt.

Korábban, a '70-es évek elején inkább csak tudtunk róla mint Kolozsvárott működő nyelvészről; felfigyelni rá, közelebről megismerni őt igazán akkor kezdtük, miután 1977 őszén Romániából áttelepült Magyarországra, vagyis amióta – az ő kifejezésével – „visszahonosított” állampolgára Magyarországnak. S egy ideig még akkor sem elméleti tájékozottságával, témakezelésének modern hangvételével hívta fel magára a figyelmet, hanem rokonszenves egyéniségével: érdeklődésének önzetlenségével, személyiségének

nálunk szokatlan nyíltságával, amely rangtól függetlenül nyilvánított értéknek mindent s rokonszenvesnek mindenkit, ami, illetőleg aki az ő szemében értékes és rokonszenves volt. Tanulmányainak immár itthoni közlése mellett azonnal fölállalta a magyar nyelvre vonatkozó (hazai és külföldi) kutatások bibliográfiájának folyamatos összeállítását és közlését a *Hungarológiai Értesítőben* és az *Analecta Linguistica*ban (A Selected Bibliography of Linguistics in Hungary, 1977 – 1980.). Nem véletlen tehát, hogy MÁTÉ JAKAB 25 évvel ezelőtt az itt eltöltött első éveiben leginkább a rácsodálkozó kérdésekként létezett. Honnan van ez a szokatlan figyelem, érdeklődés; miből ered benne a kedvesség, a humor, a mások iránti jóindulat és értéktisztelet?

Az érdeklődés és a jóindulat fakad a személyiségből; a személyiség gyökerei erednek a régi Csík megyéből, egészen pontosan Csikkozmasról, ahol MÁTÉ JAKAB 1926. november 14-én egy kovácmesterséghez is értő földműves családjában, a hét gyermek egyikeként megszületett. Erdélyben magyarnak születni 1926-ban annyit jelentett, mint majd végigélni egy megfárasztó kötetet Tamási Áron Ábel-történetfolyamából. MÁTÉ JAKAB esetében e történet meghatározó kerete 1938 és 1948 között a Csíkszeredai Római Katolikus Segítő Mária Gimnázium, e kereten belül a háború, a háborún belül honvédelmi munkatábor, katonai szolgálat, végül 28 hónapos szovjet hadifogság a Donyeci szénmedencében. Ha az orosz nyelv iránti érdeklődése csákányozás közben nem is egészen önként ébredt fel a fiatal MÁTÉ JAKABban, de az eközben folytatott dialógusoknak lett annyi értelmük, hogy szerencsésen hazakerülvén leérettségizett, s 1948 és 1952 között a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Nyelvtudományi Karán orosz nyelv és irodalom szakkból középiskolai tanári oklevelet szerzett, sőt benn is tartották a tanszéken, ahol 1977-ig, Magyarországra történt visszahonosodásáig tanársegédként, majd adjunktusként oktatott és kutatott.

Ha a kolozsvári korszakában publikált tanulmányait nézzük, akkor a mögöttünk lévő 30 év legkorszerűbb témáit találjuk köztük: matematikai modellek nyelvtudományi alkalmazhatóságát, az elektronikus számítógép fordítási lehetőségeinek vizsgálatát, klasszikus elméleti témák szemiotikai, szociolingvisztikai, etnolingvisztikai megközelítését. Közülük – mivel itthon kevésbé válhattak ismertté – többet is felsorolok. Először a tanulmányok közül.

Cercetări preliminare pentru construirea unei limbi intermediare a traducerii cu mașina electronică de calcul. (Előzetes vizsgálatok az elektronikus számítógépek segítségével történő gépi fordításhoz szükséges közvetítő nyelv megteremtéséhez.) In: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Series Philologia, Fasc. 1. 1963. 85–93. (Társszerző: SCHVEIGER PAUL.) – Analyse d'information de la déclinaison du substantif en hongrois du point de vue de la traduction automatique. In: *Cahiers de linguistique théorique et appliquée* 2. 1965. 263–266. (Társszerző: SCHVEIGER PAUL.) – A magyar igeragozás független analízisének egy modelljéről. In: A magyar nyelv története és rendszere: *NyudÉrt.* 58. 449–503. – A gépi fordítás néhány általános nyelvészeti kérdése. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 1966. 299–309. (Társszerző: SCHVEIGER PAUL.) – L'analyse micro-contextuelle du hongrois: CLTA. 1967. 97–106. (Társszerző: SCHVEIGER PAUL.) – Concerning the Formal Description of Language for Translation with Electronic Computer. *Computational Linguistics* 5. 1966. 122–128. (Társszerző: SCHVEIGER PAUL.) – A szintaxis és a szemantika néhány általános kérdése a generatív transzformációs grammatikában. *NyIrK.* 1969. 223–240. – Relația dintre componentul sintactic și cel semantic in

grammatica generativă. (A szintaktikai és a szemantikai komponens közötti kapcsolat a generatív transzformációs grammatikában.) In: *Cercetări de lingvistică*, 15. 1970/2. 239–352. – The Structure and Semantics of the Verbal Government. In: *Collection of Abstract of Papers*, Preprint Nr. 62, Stockholm, sept. 1969. – A felszíni és mélyszerkezet néhány kérdése a generatív transzformációs grammatikában. *NyIrK*. 1970. 273–288. – Aşanumitele conversive şi unele probleme legate de tratarea lor în gramatica generativă transformatională. (Az ún. konverzívakkal kapcsolatos néhány kérdés megközelítési módja a generatív transzformációs grammatikában.) In: *StUBB*. Series Phil. Fasc. 2. 1971. 69–79. – K voprosu o strukturnom opisani predloženiya v ruskom jazyke, *Slavica* (Debrecen) 1971. 5–15. – Antonymy – Conversivity and Synonymy-Homonymy int he Grammar of Language, *Revue roumaine de linguistique*, 17. 1972/2. 141–158. (Társ-szerző: SCHVEIGER PAUL.) – A konverzívák néhány szemantikai és szintaktikai kérdése. *NyudÉrt.* 83. 364–369. – A szociolingvisztika helye a nyelvtudományi diszciplínák rendszerében. In: *Szociolingvisztika és anyanyelvi oktatás*. Budapest – Nyíregyháza. (Előadás, 1973. aug.). – Leíró és történeti szempont a modern nyelvtudományban, *Korunk*, 1966. 1341–1347. – Az etnolingvisztika néhány kérdése, *Korunk*, 1967. 1209–1217. – A generatív nyelvméletről, *Korunk*, 1970. 1342–1351. – A jelentés tan múltja és jelene, *Korunk*, 1971. 1472–1479. – A humaniorák középpontjában: a nyelvészet, *Korunk*, 1975. 661–672. (A kerekasztal-beszélgetésen részt vettek Cs. GYÍMESI ÉVA, J. NAGY MÁRIA, MÁTÉ JAKAB, PÉNTEK JÁNOS, SCHVEIGER PAUL, SZABÓ ZOLTÁN és TEISZLER PÁL.) – Modern nyelvtudomány – nyelvművelés. In: *Anyanyelvünk művelése*. Kriterion, Bukarest, 1975. 13–19.

A kolozsvári időszakban publikált könyvek: *Az orosz nyelv kézikönyve*. Hangtan és alaktan. Bukarest, 1956. 391. (öt fejezet kidolgozása). – *Nyelvészet és matematika*. Dacia, Kolozsvár – Napoca, 1977. 100. (Társ-szerző: SCHVEIGER PAUL.) – SOLOMON MARCUS: *A nyelvi szépség matematikája*. Válogatta, szerkesztette, részben fordította, a bevezető tanulmányt írta, a bibliográfiát összeállította és a jegyzeteket készítette: MÁTÉ JAKAB. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977. 399. E három könyv közül – jöllehet a *Nyelvészet és matematika* is máig használható mű – a legnagyobb figyelmet a SOLOMON MARCUS-kötet váltotta ki. Számos ismertetés és értékelés jelent meg róla (VOIGT VILMOS: *Valóság*, 1978/5. 123–126; VEKERDI LÁSZLÓ: *Élet és Irodalom*, 1978/7. 10; SZABÓ ZOLTÁN: *NyIrK*. 1978/2. 234–245; HELLER MÁRIA: *Pedagógiai Szemle*, 1978/9. 850–851).

MÁTÉ JAKAB nyelvtudományi munkássága 1977-től napjainkig – a 70-es éveknél már említett s később is folytatott bibliográfiai tevékenysége mellett – egyrészt korábbi témáiban épült tovább (általános nyelvészeti, grammatikaelméleti, szintaktikai, szemantikai s – különösképpen – nyelvtudomány-történeti kérdések); és Budapesten kezdett behatóbban foglalkozni a szövegtannal, főként a magyar és az egyetemes szövegtan történetével. E témák nem függetlenek a tudományos-oktatói műhelyektől: a Közgazdaságtudományi Egyetem Nyelvi Intézetében (ahol tanszékvezetőként igen komoly feladatokat oldott meg), s ezzel egyidejűleg az ELTE Általános Nyelvészeti Tanszékén jó környezetben tölthette el pályafutásának utolsó 25 évét. Ezt a következő tanulmányok hitelesítik. Közülük legjellemzőbbek azok, amelyek nyelvméleti, szövegtani, illetőleg nyelvtudomány-történeti kérdéseket tárgyalnak: A nyelvtudomány helye a tudományok rendszerében. In: *Nyelvpedagógiai Írások 2*. Budapest, MKKE, 1979. 10–22. – A szójelentés és a mondatjelentés a Chomsky utáni nyelvészetben. In: *Nyelvpedagógiai Írások*

3. Budapest, MKKE, 1982. 200–224. – A nyelvi kölcsönhatások és a két- vagy többnyelvűség kérdései a XX. század nyelvtudományában. In: *Nyelvpedagógiai Írások 4.* Budapest, MKKE, 1983. 32–53. – A magyar metanyelvészet helyzete, avagy van-e szükségünk egy nyelvészeti terminológiai szótárra? *MNy.* 1984. 276–290, 239–255. – A szövegnyelvészet helye és szerepe a korszerű nyelvészeti kutatásokban. In: *Nyelvpedagógiai Írások 5.* Budapest, MKKE, 1983. 202–225. – A 20. század hetvenes éveit a nyelvtudományban. Történeti előzmények, irányzatok és fejlődési tendenciák. In: *Körkép a hetvenes évek nyelvtudományáról.* Budapest, MKKE Nyelvi Intézetének kiadványsorozata, 1981. 1–51. – Differenciálódási és integrálódási folyamatok a 20. század nyelvtudományában. In: *Norma – átlag – eltérés.* Pécs, 1986. 75–88. – Nyelvi és nyelvészeti eszmélkedésünk újtjai. *MNy.* 1988. 468–477. – A magyar szövegnyelvészet mai helyzete. In: *Szemiotikai szövegtan 2.* (Első rész) 1991. 73–116; *Szemiotikai szövegtan 3.* (Második rész) 1991. 105–143. – A szemiotikai textológia néhány kérdése a viták tükrében. In: *Szemiotikai szövegtan 8.* 1995. 190–196.

A Sors megadta MÁTÉ JAKABnak, hogy a magyar és az egyetemes nyelvtudomány fő irányzatairól alkotott képét rendszerbe foglalja, s lezárt életműként három önálló kötetben ránk hagyassa örökül: *A 19. századi nyelvtudomány története.* Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. – *A 20. századi nyelvtudomány történetének főbb elméletei és irányzatai.* Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998. – *A nyelvtudomány története az ókortól a 19. század elejéig.* Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.

„MÁTÉ JAKAB a magyar nemzeti vagyoni része!” – mondta róla pályatársa, DEME LÁSZLÓ nemrég. „Hitét mindvégig megtartva, annak szellemében élt és alkotott, örököltette át tudását az új nemzedéknek.” – öntötte szavakba férje földi pályafutásának esszenciáját hitvese, Szabó Mária Rózsa.

Békési Imre